

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента
ПОЛІТОВОЇ Анни Сергіївни
на дисертацію
КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича
на тему «Відповідальність за пособництво державі-агресору за
кримінальним правом України»,
представлену до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
Львівського державного університету внутрішніх справ
на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 Право

Ступінь актуальності обраної теми

Забезпечення національної безпеки є одним із фундаментальних завдань сучасної суверенної, демократичної, соціальної і правової держави, від ефективності реалізації якого залежить територіальна цілісність та конституційний лад. Особливого значення ці завдання набувають в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, яка супроводжується не лише веденням активних бойових дій, а й широким застосуванням гібридних методів ведення війни, що охоплюють інформаційний, економічний, політичний та інші напрями впливу на українську державність. За таких умов одним із пріоритетних напрямів державної політики стає формування дієвого механізму кримінально-правової охорони основ національної безпеки та вдосконалення законодавства з протидії будь-яким формам пособництва держави-агресора.

Збройна агресія Російської Федерації 24 лютого 2022 р. проти України стала безпрецедентним викликом для національної системи кримінальної юстиції. Збройний конфлікт виявив нові форми кримінально противних діянь, які раніше не були відомі правозастосовної практики або не набували такого масштабного поширення. Поряд із безпосередньою участю у збройній

агресії значної небезпеки набули дії осіб, які сприяють державі-агресору шляхом передачі матеріальних ресурсів, забезпечення логістичної підтримки, фінансування, організації господарської діяльності в інтересах окупаційних адміністрацій, інформаційного сприяння, надання технічної допомоги або створення інших умов для впровадження агресивної політики. Такі діяння суттєво підривають обороноздатність України, сприяють функціонуванню «військової машини» держави-агресора та завдають значної шкоди національній безпеці.

Складність правозастосування значною мірою обумовлена тим, що законодавча конструкція статті 111-2 Кримінального кодексу України містить низку оціночних понять, які потребують наукового осмислення та вироблення єдиних критеріїв їх тлумачення. Відсутність достатньо сформованої судової практики на початковому етапі застосування відповідної норми, а також динамічний характер кримінального законодавства воєнного часу, сприяють виникненню неоднозначних підходів у кваліфікації суміжних складів кримінальних правопорушень. Це негативно впливає на забезпечення принципу юридичної визначеності, однакового застосування закону про кримінальну відповідальність та реалізацію засад верховенства права.

Отже, можна з впевненістю сказати, що комплексне дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору, передбаченої статтею 111-2 Кримінальний кодекс України, а також сформоване цілісне бачення теоретичних засад, нормативної конструкції, проблем кваліфікації та караності відповідного складу кримінального правопорушення, а також його місця у системі кримінально-правового захисту основ національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича не викликає сумнівів як у науково-теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій Миколи КОВАЛЬЧУКА відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ відповідно до напрямів науково-дослідної роботи факультету № 1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на період 2024-2027 рр. (номер державної реєстрації 0124U005075).

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у шести наукових працях: три статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань України категорії «Б», трьох тезах доповідей у науково-практичних конференціях різного рівня та засіданні за круглим столом. Вони відображають наукову новизну обраної Миколи КОВАЛЬЧУКА теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають достатній ступінь наукової новизни. Вперше обґрунтовано комплексний характер безпосереднього об'єкта складу пособництва державі-агресору: основним безпосереднім об'єктом є воєнна безпека як складова національної безпеки України, а додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, інші суспільні відносини; аргументовано, що це кримінальне правопорушення спрямоване на підриг окремих елементів національної безпеки України або одночасно всіх загалом, що, зрештою, пов'язане з загрозою самому існуванню України як суверенної і незалежної

демократичної, соціальної, правової держави. Також запропоновано системний підхід до відмежування пособництва державі-агресору від державної зради, колабораційної діяльності та інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, який базується на використанні контекстуального елемента складу колабораційної діяльності.

Актором вперше запропоновано ст. 111-2 КК України викласти у новій редакції:

Стаття 111-2. Пособництво державі-агресору

1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора -

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

2. Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії.

Викликають певний науковий інтерес положення, що дістали подальший розвиток, зокрема: положення про недоцільність виключення ст. 111-2 КК України. Скасування цієї норми призведе до виникнення прогалин у кримінально-правовому регулюванні, зокрема щодо притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які вчиняють суспільно небезпечні дії на користь держави-агресора, але не підпадають під ознаки інших складів кримінальних правопорушень.

Окрім того, удосконалено положення про те, що у ст. 111-2 КК України поняття «пособництво» вжите законодавцем в автономному значенні порівняно із розумінням пособника як виду співучасника кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК України); під пособництвом державі-агресору законодавець розуміє умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні; на відміну від пособника як виду співучасника кримінального правопорушення, суб'єкт складу пособництва державі агресору надає сприяння (допомогу) не іншому співучаснику, а державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України, а також представлено у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня та засіданні за круглим столом.

Публікації повністю відповідають предмету дослідження і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації. Таким чином, дисертаційне дослідження КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича не викликають жодних зауважень. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані дисертантом, щодо удосконалення чинного законодавства України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне

значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень та Базі правових позицій Верховного Суду (досліджено доступні вирoki судів першої та апеляційної інстанцій, постанови Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження).

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання – загальнонаукових і спеціальних юридичних методів дослідження, зокрема: *системний метод* – у процесі комплексного дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України, встановлення співвідношення цієї кримінально-правової норми з іншими нормами кримінального права, а також при дослідженні санкції аналізованої кримінально-правової норми (розділи 2, 3); *метод юридичної герменевтики* – під час тлумачення окремих положень КК України та понять теорії кримінального права (усі розділи); *догматичний* – для виявлення проблем кримінально-правової регламентації відповідальності за пособництво державі-агресору, формулювання пропозицій щодо удосконалення КК України (усі розділи); *метод документального аналізу* – у рамках дослідження судової практики, що стосується предмета дослідження (розділ 2, 3); *методи формальної логіки, в тому числі аналіз, синтез, порівняння та узагальнення* – під час встановлення змісту об’єктивних та суб’єктивних ознак складу пособництва державі-агресору; у процесі зіставлення наукових позицій щодо вирішення дискусійних питань; для формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації).

Методологічні підвалини таких досліджень мають передбачати раціональне поєднання емпіричних та теоретичних методів. Адже перші є ефективними знаряддями отримання й підтвердження лише фактичної інформації (тобто такої, що пов'язана з конкретними ситуаціями, подіями, обставинами тощо). Для обґрунтування ж загальних положень чи висновків доцільно застосовувати інструментарій теоретико-критичного аналізу, що базується на закономірних принципах побудови аргументаційних процедур. Тим самим забезпечуватиметься принциповий характер таких висновків, який неможливо обґрунтувати виключно емпіричними спостереженнями окремих явищ чи шляхом статистичних досліджень громадської думки.

Проведене дослідження дозволило автору вирішити низку теоретичних та практичних проблем, а саме притягнення до кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору, передбаченої статтею 111-2 Кримінальний кодекс України.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані в:

- у *правотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального законодавства України в частині нормативної регламентації відповідальності за пособництво державі-агресору;
- у *правозастосовній діяльності* – для розв'язання компетентними органами проблемних питань кваліфікації пособництва державі-агресору;
- у *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень проблематики кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні;
- в *освітньому процесі* – для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича викладена українською мовою на 217 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (177 найменувань на 21 сторінці) та двох додатків (на 19 сторінках).

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 **«Загальні засади дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору»** зазначено, що стан наукової розробки проблеми характеризується високою інтенсивністю, але концептуальною незавершеністю. Запровадження статті 111-2 КК України стало реакцією законодавця на трансформацію форм співпраці з державою-агресором після початку повномасштабної фази збройної агресії. Упродовж 2022-2024 років у науковому середовищі сформувався значний масив публікацій, присвячених аналізу новели. Водночас ці дослідження переважно мають фрагментарний і догматичний характер, зосереджуючись на елементах складу кримінального правопорушення та питаннях відмежування від суміжних норм. Попри інтенсивність наукового обговорення, єдності щодо правової природи статті 111-2 КК, меж її застосування та співвідношення з іншими складами злочинів проти основ національної безпеки не досягнуто. Це свідчить про перехідний стан доктринального осмислення відповідної норми та необхідність подальшого системного узагальнення.

Поява статті 111-2 КК України є проявом диференціації кримінальної відповідальності, а не класичної криміналізації нової поведінки. Аналіз ознак криміналізації дозволяє дійти висновку, що поведінка, пов'язана з наданням допомоги іноземній державі у підривної діяльності проти України, вже була охоплена положеннями про державну зраду. Відтак запровадження окремої норми не означає встановлення відповідальності за якісно новий вид суспільно небезпечного діяння. Йдеться про нормативне виокремлення окремих форм сприяння державі-агресору з метою більш гнучкої оцінки їх суспільної небезпечності, розширення кола суб'єктів та уточнення санкцій. Соціальна обумовленість цієї норми полягає у зміні політико-правових акцентів у період воєнного стану та прагненні держави адаптувати кримінально-правові механізми до нових форм внутрішніх загроз.

У Розділі 2 «Юридичний аналіз складу пособництва державі-агресору» відзначено, що об'єкт пособництва державі-агресору має комплексний характер і зосереджується передусім на воєнній безпеці як складовій національної безпеки. Методологічно виправданим є розуміння об'єкта складу як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Родовим об'єктом є відносини у сфері забезпечення національної безпеки, тоді як безпосереднім – воєнна безпека, що охоплює обороноздатність, військову спроможність та здатність держави протидіяти збройній агресії. Водночас залежно від конкретної форми діяння можуть порушуватися й додаткові факультативні об'єкти – життя і здоров'я осіб, власність, громадська безпека, функціонування органів державної влади чи критичної інфраструктури. Такий багатовекторний характер суспільної небезпечності обумовлює підвищену цінність об'єкта та виправдовує суворість санкції, але водночас вимагає високого рівня правової визначеності.

Законодавча конструкція об'єктивної сторони є формальною, превентивною за своєю природою, але містить ризики розширеного 4 тлумачення. Склад кримінального правопорушення сконструйовано як формальний: для настання відповідальності достатнім є сам факт вчинення

передбачених дій без необхідності доведення конкретних шкідливих наслідків. Такий підхід відповідає завданню запобігання загрозам на ранніх стадіях. Водночас використання оціночних категорій, зокрема поняття «підтримка» чи «інша допомога», створює небезпеку надмірно широкого тлумачення. Відсутність чітких критеріїв істотності або мінімального порогу суспільної небезпечності може призводити до криміналізації діянь, що не становлять реальної загрози війсьній безпеці. Тому підвищення якості нормативної техніки та конкретизація диспозиції є об'єктивною потребою подальшого вдосконалення законодавства.

Особливості суб'єкта та суб'єктивної сторони формують ключові розмежувальні критерії та водночас породжують складнощі доказування. Суб'єкт визначений як загальний із негативною ознакою – виключення громадян держави-агресора. Така модель спрямована на притягнення до відповідальності осіб, які перебувають у правовому зв'язку з Україною або діють на її території. Разом із тим абсолютне виключення всіх громадян держави-агресора не є беззаперечним і може потребувати уточнення. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та спеціальною метою завдання шкоди Україні. Саме наявність цілеспрямованої антидержавної орієнтації відмежовує пособництво від інших суміжних складів. Проте встановлення такої мети у практичній площині пов'язане з істотними труднощами, особливо в умовах окупації, коли поведінка особи може бути зумовлена примусом, страхом або міркуваннями виживання. Отже, проблема доказування умислу та добровільності набуває особливої ваги для забезпечення справедливості кримінального переслідування.

У Розділі 3 «Кваліфікація та караність пособництва державі-агресору» у межах дослідження у межах дослідження відзначено, що співвідношення статті 111-2 із нормами про державну зраду та колабораційну діяльність характеризується елементами колізійності та нормативного дублювання. Перетин ознак із положеннями про державну зраду та колабораційну діяльність зумовлює складні проблеми кваліфікації. 5 У низці

випадків однакові фактичні обставини можуть підпадати під декілька норм із різними санкціями, що ставить під загрозу принцип правової визначеності та пропорційності. Застосування формальних правил конкуренції не усуває змістовних суперечностей. Відсутність універсальних критеріїв розмежування підвищує ризик неоднакової судової практики. Тому системний перегляд співвідношення норм розділу I Особливої частини КК України є необхідною умовою внутрішньої узгодженості кримінального законодавства.

Караність пособництва державі-агресору загалом відповідає підвищеній суспільній небезпечності діяння, проте потребує корекції з огляду на принцип індивідуалізації. Віднесення діяння до категорії особливо тяжких злочинів та встановлення суворого основного покарання у виді позбавлення волі від десяти до дванадцяти років є виправданим з огляду на характер посягання на воєнну безпеку. Водночас обов'язковість додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не завжди узгоджується з принципом індивідуалізації. Санкційна асиметрія у співвідношенні з іншими злочинами проти основ національної безпеки також свідчить про потребу системного перегляду шкали покарань для забезпечення пропорційності та логічної узгодженості кримінально-правової політики.

Дослідження виявило істотні прогалини у кримінологічному, емпіричному та компаративному вимірах проблеми. Незважаючи на активність доктринальних досліджень, недостатньо розкритими залишаються соціальні детермінанти пособництва державі-агресору, психологічні механізми залучення до співпраці з ворогом, вплив умов окупації на формування поведінкових моделей. Бракує систематизованих узагальнень судової практики щодо тенденцій кваліфікації та призначення покарання. Обмеженим є й аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правового реагування на співпрацю з окупаційними режимами. Розвиток емпіричних та

компаративних досліджень є необхідним для формування обґрунтованої та збалансованої моделі кримінально-правового впливу.

Подальше вдосконалення законодавства має здійснюватися шляхом системної уніфікації норм про злочини проти основ національної безпеки. Ефективність кримінально-правового реагування залежить від внутрішньої узгодженості законодавства. Необхідним є уточнення диспозицій із дотриманням принципу правової визначеності, конкретизація оціночних понять, чітке нормативне розмежування суміжних складів, а також перегляд санкцій із позицій пропорційності. Важливу роль у забезпеченні єдності правозастосування повинні відігравати узагальнення судової практики та формування стабільних правових позицій найвищої судової інстанції.

Сформована кримінально-правова модель відповідальності за пособництво державі-агресору відіграє ключову роль у захисті української державності, але потребує подальшого концептуального осмислення. Стаття 111-2 КК України стала важливим інструментом протидії внутрішнім проявам сприяння зовнішній агресії. Її значення полягає у превентивному характері, розширенні кола суб'єктів та можливості диференційованої оцінки форм допомоги ворогу. Водночас збереження балансу між інтересами національної безпеки та правами людини вимагає чіткості, передбачуваності та пропорційності кримінально-правових механізмів. Лише за умов поєднання науково обґрунтованого законодавчого вдосконалення, сталої судової практики та дотримання принципів законності й справедливості можливо забезпечити стабільну, внутрішньо узгоджену та ефективну модель кримінально-правового захисту України в умовах триваючої збройної агресії.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича щодо кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору, передбаченої статтею 111-2 Кримінальний кодекс України,

рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ й організацій, дослідниками при написанні наукових статей та монографічних досліджень, плануванні досліджень за даним напрямком.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Миколи Романовича КОВАЛЬЧУКА, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Розкриваючи стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору у вітчизняній кримінально-правовій доктрині (підрозділ 1.1, с. 25-38), дисертант стверджує, що «стан наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується високою інтенсивністю та різноплановістю досліджень. Найбільш ґрунтовно опрацьовано питання конкуренції норм, законодавчої техніки та розмежування із суміжними складами. Водночас відсутність єдності щодо правової природи складу, змісту суб'єктивної сторони та оптимальної моделі криміналізації свідчить про незавершеність доктринального осмислення новели» (с. 38). Вважаємо, що автору у межах дослідження цього питання також варто було звернути увагу й на затверджені теми дисертаційних досліджень з юридичних наук за 2022-2025 роки, зокрема, у 2022 р. затверджено тему «Пособництво державі-агресору: кримінологічна характеристика та запобігання» (Куксюк А. Л., Державний податковий університет); у 2023 р. – «Методика розслідування пособництва державі-агресору» (Клочко А. Ю., Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України), «Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з пособництвом державі-

агресору» (Бершавська А. С., Національний університет «Одеська юридична академія»).

2. У підрозділі 1.2. «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі агресору в Україні» автор робить висновок: «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору як явище безперечно існує і впливає з реалій збройної агресії проти України. Проте соціальна обумовленість саме окремої кримінально-правової норми – ст. 111-2 КК України – є недостатньо переконливою» (с. 53). Однак, вважаємо, що для переконливості зроблених автором висновків, варто було б також провести анкетування працівників правоохоронних та судових органів, що б дозволило підкреслити ґрунтовність зроблених висновків.

3. У підрозділі 2.1. «Об'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України» автор фрагментарно розглядає родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, обмежившись лише формулюванням: «Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених Розділом I Особливої частини КК України, є суспільні відносини у сфері охорони національної безпеки України. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [150]. Тобто, національна безпека України як родовий об'єкт відповідної групи кримінальних правопорушень охоплює собою суспільні відносини, що складаються з приводу охорони державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України. У п. 10 ч. 1 ст. 1 згаданого ЗУ визначено і поняття національних інтересів України, під якими розуміються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а

також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [150]. Як відзначено в Науково-практичному коментарі до статті 111-2 Кримінального кодексу України, родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України) [81; 117, с. 3].» (с. 63). Однак, саме питання визначення родового об'єкту кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, у тому й числі пособництво державі-агресору, потребував більшої уваги у дослідженні.

4. У Розділі 2 «Юридичний аналіз складу пособництва державі-агресору (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, с. 60-112), дисертанту було б варто звернути увагу й на проєкт Кримінального кодексу України.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Миколи Романовича КОВАЛЬЧУКА є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

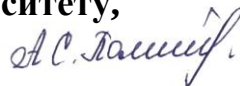
1. Дисертаційна робота **КОВАЛЬЧУКА Миколи Романовича** на тему «Відповідальність за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною у постановці і

вирішенні проблем кримінально-правової характеристики пособництва державі-агресору.

2. Дисертація **КОВАЛЬЧУКА** Миколи Романовича на тему «Відповідальність за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **КОВАЛЬЧУК Микола Романович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Доцент кафедри права
економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету,
кандидат юридичних наук, доцент**

Анна ПОЛІТОВА